

SEYYİD AHMED SÂFÎ'NİN MOLLA CÂMÎ ŞERHİ: CÂM-I MUZAFFER

Araştırma Makalesi / Research Article

Ekici, H. (2020). Seyyid Ahmed Sâfî'nin Molla Câmî Şerhi: Câm-ı Muzaffer. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 103-120.

Geliş Tarihi: 22.01.2020
Kabul Tarihi: 29.05.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Hasan EKİCİ
Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
hasanekici@aksaray.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2004-1371

ÖZ

Aruz ilminin tarihî gelişimine bakıldığında temellerinin Arap edebiyatında ortaya atıldığı ve sistemleştirildiği görülmektedir. Arap edebiyatı menşeli olan aruz daha sonraları Farslıların İslamiyet'i kabulüyle birlikte birtakım değişikliklerle Fars edebiyatında kullanılmıştır. Türk edebiyatına aruz Fars edebiyatının etkisiyle girmiştir. Klasik Türk şairleri Arap aruzundan ziyade bazı değişikliklere uğratılan Fars aruzunu daha çok benimsemişlerdir. Tarihî süreçte aruz kaideleri ve kalıpları hakkında bilgi veren çok sayıda aruz risaleleri yazılmıştır. Bu şahsiyetlerden biri de klasik Fars edebiyatı âlim, şair ve mutasavvıflarından Nureddin Abdurrahman Câmî (ö. 1492)'dir. Daha çok Molla Câmî unvanı ile tanınan şair, yazdığı eserlerle Osmanlı sahası üzerinde etkili olmuş bir şahsiyettir. Molla Câmî'nin eserleri klasik Türk edebiyatı müellifleri tarafından defalarca tercüme ve şerh edilmiştir.

Molla Câmî'nin kaleme aldığı *Risâle fi'l-arûz* adlı eser, aruz kaideleri, bahirleri ve vezinleri hakkında bilgi vermektedir. Bu eser, XIX. yüzyıl şair ve şârihlerinden Seyyid Ahmed Sâfî tarafından *Câm-ı Muzaffer* adıyla şerh edilmiştir. Seyyid Ahmed Sâfî bu eserinde, klasik Türk şiirinin önemli bir konusu olan aruz ilmini çok yönlü olarak ele almış ve Molla Câmî'nin eserini başarılı bir şekilde şerh etmiştir. Bu çalışma iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda Seyyid Ahmed Sâfî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilecektir. İkinci kısımda *Câm-ı Muzaffer* adlı eser, şekil ve muhteva özellikleri açısından incelenecek, şârihin şerh metodu maddeler halinde sıralanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Molla Câmî, Risâle-i Arûz, Seyyid Ahmed Sâfî, Câm-ı Muzaffer, Şerh.

SEYYİD AHMED SAFI'S MOLLA CAMI COMMENTARY: CAM-I MUZAFFER

ABSTRACT

Considering the historical development of the science of aruz (prosody), it is seen that its foundations were laid out and systematized in Arabic literature. Aruz, which originated in Arabic literature, later came to be used in Persian literature with some modifications after the Persians converted to Islam. Aruz entered Turkish literature with the influence of Persian literature. Classical Turkish poets mostly adopted the Persian aruz, which had undergone some changes, rather than the Arab aruz. Numerous aruz treatises have been written about the aruz rules and patterns by authors in the historical process. One of these figures is Nureddin Abdurrahman Câmî (d. 1492), one of the classical Persian literature scholars, poets and sufis. The poet, who is mostly known as Molla Câmî, was an influential figure on the Ottoman field with his works. The works of Molla Câmî have been translated and expounded by several authors of classical Turkish literature.

Risâle fi'l-arûz, written by Molla Câmî, provides information about the rules, bahirs (patterns) and meters of aruz. This work was annotated with the title of *Câm-ı Muzaffer* by Seyyid Ahmed Sâfî, one of the poets and commentators of the 19th century. In this work, Seyyid Ahmed Safi handled aruz, which is an important subject of classical Turkish poetry, in a multi-faceted way and successfully expounded Molla Câmî's work. This study consists of two parts: In the first part, information about the life, literary personality and

works of Seyyid Ahmed Sâfi will be presented. In the second part, the work titled *Câm-ı Muzaffer* will be examined in terms of its form and content, and the annotation method of the annotator will be listed as items.

Keywords: Molla Câmî, Risâle-i Arûz, Seyyid Ahmed Safi, Câm-ı Muzaffer, Commentary.

1. GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı müelliflerine yön veren eserlerin başında Arap ve Fars edebiyatının önemli klasikleri yer almıştır. Bu eserler her dönemde tercüme veya şerh edilmeye uygun eserler arasında görülmüştür. Özellikle Fars edebiyatında klasik metinlere haşiye ya da şerh yazımının artması Osmanlı sahasındaki müelliflerin de bu tür eserler kaleme almasında etkili olmuştur. Bu bağlamda Arap edebiyatının klasik eserleri konumundaki *el-Mu'allakatü's-Seb'a*, *Kaside-i Tantaraniyye*, *Kaside-i Bürde*, *İbnü'l-Fâriz Divanı* ve Hz. Ali Divanı üzerine Türkçe şerhler ve tercüme yazılmıştır. Fars edebiyatında ise, Firdevsî (ö. 1020?), Feridüddîn-i Attâr (ö. 1221), Sadî-i Şirâzî (ö. 1292), Hâfız-ı Şirâzî (ö. 1390), Molla Câmî (ö. 1492), Urfî-i Şirâzî (ö. 1591), Sâib-i Tebrîzî (ö. 1671), Şevket-i Buhârî (ö. 1695) gibi zirve şairlerin kaleme aldıkları manzum ve mensur eserler, klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından çok sayıda çeviri ve şerhe konu olmuştur (Yılmaz 2007: 278).

Eserleri ve fikirleriyle Türk edebiyatında etkili olan şahsiyetlerden biri de Molla Câmî'dir. Kaynakların belirttiğine göre H. 817/M.1414 yılında Horasan'ın Câm şehrine ait Harcird kasabasında dünyaya gelmiştir. Müellifin lakabı önceleri İmâdüddîn iken sonraki dönemlerde Nureddîn adıyla tanınmıştır. Genç yaşta döneminin bütün ilimlerine hâkim olan Molla Câmî, hayatı boyunca sürekli dinî, tasavvufî ve edebî ilimlerle meşgul olmuştur. Nakşibendî tarikatına intisap etmiş olan Molla Câmî, tasavvuf ve irfana dair zor meseleleri bir âlime yaraşır tarzda sade bir anlatımla ifade etmiş, eserlerinde bu hususları en yüksek seviyede temsil etmiştir. Molla Câmî sadece yaşadığı muhit olan Mâverâünnehir ve Horasan'da tanınmakla kalmamış, Hindistan'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir alanda sultanların, âlimlerin ve şairlerin dikkatini çekmiştir. Sultan Hüseyin Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutmuştur. Molla Câmî, hicrî 18 Muharrem 898 (9 Kasım 1492) Cuma günü Herat'ta vefat etmiştir. Şair edebî eserlerini Farsça yazmakla birlikte Arap diline ve edebiyatına ilgisi ve vukûfiyeti nedeniyle olsa gerek bazı eserlerinde Arapçayı yazı dili olarak kullanmıştır. Molla Câmî'nin eserleri şunlardır:

Manzum Eserleri: *Divan (Üç kitap)*, *Heft Evreng*, *Hadîs-i Erba'in/Çihl Hadîs*, *Risâle-i Terceme-i Kelimât-ı Kudsiyye*, *Risâle-i Sağır der-Mu'ammâ*.

Mensur Eserleri: *Nefehâtü'l-üns*, *Nakdü'n-nusûs fî şerhi Nakşi'l-Fusûs*, *Şerhu Füsûsi'l-Hikem*, *Eşi 'atü'l-Lema'ât*, *Levâ'ih*, *Risâle-i Tehlîliyye*, *Sühânân-ı Hâce Pârsâ*, *Risâle fî'l-vücûd*, *Ser-rişte-i Tarîk-i Hâcegân*, *Risâle fî zikr*, *Tefsîrü'l-Kur'an*, *Risâle-i Şerh-i Hadîs*, *Risâle der-Menâsikü'l-Hac*, *Şevâhidü'n-nübüvve*, *Bahâristân*, *el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye*, *Risâle der-İlm-i Kâfiyye*, *Tecnîsü'l-lugat*, *Risâle-i Mûsikî*, *Kitâb-ı Sarf*, *Risâle-i Münşe'ât*, *Risâle-i Kübrâ der Mu'ammâ*, *Risâle-i Mutavassıt der-Mu'ammâ*, *Risâle der-Beyân-ı Kavâ'id-i Mu'ammâ*, *ed-Dürretü'l-fâhire*, *Şerh-i Mîmiyye-i Hamriyye-i Fâriziyye*, *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fâriziyye*, *Risâle der-Şerh-i Rubâ'iyât*, *Risâle-i Şerh-i Beyt-i Hüsrev-i Dihlevî*, *Risâle-i Şerh-i Beyteyn-i Mesnevî-i Mevlevî*, *Risâle fî'l-'arûz*, *Risâle-i fihrist* (Okumuş, 1993:94-99).

Molla Câmî'nin dinî-tasavvufî ve edebî eserleri hem müellifin yaşadığı çağda hem de sonraki dönemlerde birçok tercüme ve şerhe konu olmuştur. Bu eserlerden biri de müellifin *Risâle fî'l-arûz* adlı eseridir. Osmanlı sahasında bu eser üzerine yapılan çalışmalardan tespit edilebilenler şu şekilde sıralanabilir:

1. *Şerh-i Arûz-ı Câmî*, Darendeli Fethullah bin Mahmûd (XVIII. yy)¹
2. *Risâle-i Arûz Şerhi*, Mehmed Tevfik Efendi (ö.1274/1857)²

¹ İlgili eser için bk. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi No: 44 Dar. 404/7.

² Bu eser hakkında bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 264.

3. *Zübdetü'l-arûz* [tercüme], Mustafa Reşîd (XIX. yy)³

4. *Câm-ı Muzaffer*, Seyyid Ahmed Sâfi (ö. 1290/1873-74)⁴

Bu çalışmada, Anadolu sahası üzerinde önemli etkileri görülen XV. yüzyıl klasik Fars edebiyatının zirve isimlerinden Mollâ Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserinin şerhi olan *Câm-ı Muzaffer* adlı eserin klasik şerh edebiyatındaki yeri ve önemi üzerinde durulacaktır.

2. SEYYİD AHMED SÂFÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1. Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

XIX. yüzyıl şair ve şârihlerinden olan Ahmed Sâfi'nin hayatı hakkında şu'arâ tezkirelerinde ve biyografik kaynaklarda⁵ pek az bilgi bulunmaktadır. Kaynakların belirttiğine göre, asıl adı Ahmed Sâfi et-Tokadi'dir. Şârih, H. 1240/M.1824 yılında Tokat'ta doğmuş ve Sâfi Dede sanıyla tanınmıştır. Bir süre memleketinde eğitim gördükten sonra tahsilini tamamlamak için Kayseri'ye gitmiş ve H. 1250/M.1834-35 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Burada heyet ve hikmet ile ilgili ilimleri tahsil etmiş, Farsça öğrenmiştir. Dönemin meşhur ilim, kültür ve tasavvuf erbabından Kethüdazâde Ârif Efendi'den Farsça ve hikmet dersleri almış, *Mesnevî-i Şerif* başta olmak üzere dinî ve tasavvufî çok sayıda eserleri mütâlaa etmiştir. Mevlevî tarikatına intisap eden Ahmed Sâfi, bir süre Aydın Mevlevihânesi'nde şeyhlik görevini ifâ etmiştir. Kaynaklarda ârif ve gizli ilimlere vakıf bir şahsiyet olduğundan bahsedilen Ahmed Sâfi, H.1290/M.1873-74 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevihânesi'ne defnedilmiştir.

Osmanlı'nın son dönem şairlerinden olan Ahmed Sâfi, Sultan Abdülmecit döneminde yaşamıştır. *Câm-ı Muzaffer* adlı eserinde Sultan Abdülmecit'e övgülerde bulunmuştur:

"*Mecma'u'l-bahreyn kerâmet ve kerem. Mazhar-ı şi'âr-ı şerî'at-ı ümem. Bâsıt-ı bisâtu'l-enn ve'l- emân es-sultân ibnû's-sultân 'Abdülmecîd Han...*" (s. 3)

Ahmed Sâfi, ömrünü Farsça öğretmek ve Mesnevî dersleri vererek geçirmiştir. Geniş bir bilgi ve birikime sahip olan Ahmed Sâfi Mevlana'nın düşüncelerine bağlı, şiir, aruz ve şerh gibi konularda başarılı bir şair ve şârihtir. *Câm-ı Muzaffer*'de şârihin Arapça ve Farsçaya vukûfiyeti ve Osmanlı ilim diline hâkim olduğu anlaşılmaktadır. *Tezkire-i Fatîn*'de arifane bir gazeli bulunmaktadır:

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün / Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

Göreliden rûyunu yâ hû senin ey gözleri âhû
Geçer arşı sadâ-yı hû gönül bir âh çeker bir hû

Gönül turmaz eder devrân semâ' u vecd eder hayrân
Kudûmunla olur şâdân gönül bir âh çeker bir hû

Geçer bin nâyı efgânım amân ey derd-i handânım
Tecellî ile sultânım gönül bir âh çeker bir hû

³ İlgili eser için bk. Cafer Mum (2010). "Mustafa Reşîd'in Arûza Dair Bir Eseri: Zübdetü'l-Arûz". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 3(6):123-133.

⁴ Molla Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eseri ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler için bk. Kadir Turgut (2013), *Abdurrahman Câmî, Düşünce ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.

⁵ İlgili şu'arâ tezkireleri ve biyografik kaynaklar için bk. Fatîn Dâvud (1271). *Hâtîmetü'l-Eş'âr*. İstanbul: İstihkâm Alayları Litografya Destgâhı. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı (hzl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*. C. 2, Ankara: Bizim Büro Yayınları. Mehmed Süreyyâ (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. 3, İstanbul: Matbaa-i Âmire, Şemdeddîn Sâmi (1893-94). *Kâmûsu'l-A'lâm*. C. IV. s. 2918 İstanbul: Mihran Matbaası. Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz (hzl.) (2000). *Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Basımevi. http://www.turkedebiyatilisimlerozlugu.com/Ahmed_Safi (Erişim Tarihi: 16.11.2019)

Müdüâm vird-i zebânımsın cilâ-yı cism ü cânımsın
Azîzim hüsn ü ânımsın gönül bir âh çeker bir hû

Şarâb-ı sâf-ı sübhânı sakâhüm rabbühüm şânı
Yed-i kudret sunar anı gönül bir âh çeker bir hû (Çiftçi, 2017:291)

2.2. Eserleri

Seyyid Ahmed Sâfi, Aynî Efendi'nin *Nazm-ı Cevâhir* adındaki kitabına *İzz-i Zâfer* ve Molla Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserine *Câm-ı Muzaffer* adlı şerhler kaleme almıştır. Bu eserler dışında şârihin kaynaklarda bir miktar şiirleri olduğundan bahsedilmektedir (Çiftçi, 2017:291). Seyyid Ahmed Sâfi'nin eserleri şu şekilde sıralanabilir:

2.2.1. İzz-i Zafer

Seyyid Ahmed Sâfi, bu eserinde şair Ayıntabî Hasan Aynî'nin (ö. 1837) *Nazm-ı Cevâhir* adlı 1300 beyitlik Arapça, Farsça ve Türkçe manzum sözlüğünü şerh etmiştir. *İzz-i Zafer* adlı manzum sözlük şerhinin bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Kütüphanesi Koğuşlar Kitaplığı 1180 arşiv numarasında kayıtlıdır.

2.2.2. Câm-ı Muzaffer

Çalışma konumuz olan bu eser hakkında aşağıdaki bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

3. CÂM-I MUZAFFER'İN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Câm-ı Muzaffer, Molla Câmî'ye ait *Risâle fi'l-Arûz* adlı eserinin Türkçe şerhidir. Eser, 158 sayfa olup 1267/1850 yılında Bulak Matbaası'nda basılmıştır. Eserin yazma nüshasına ulaşılammıştır.

3.1. Eserin Fiziksel Özellikleri

Ahmed Sâfi'nin *Câm-ı Muzaffer* adını taşıyan eseri ile ilgili hususlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: *Câm-ı Muzaffer* (Şerh-i 'Arûz-ı Molla Câmî)'in Fiziksel Özellikleri

Eser	Câm-ı Muzaffer (Şerh-i 'Arûz-ı Molla Câmî)
Müellif	Seyyid Ahmed Sâfi Efendi et-Tokadı
Müstensih	Mustafa Vehbî
İstinsah kaydı	Mukabele ve tashih
Telif tarihi	H. 1264 Rabi'ulâhîr/M. 1848 Mart/Nisan ⁶
Basım tarihi	H. 1267 Zilka'de/M. 1851 Ağustos/Eylül
Sayfa sayısı	158
Satır	25
Yazı türü	Nesih
Eserin basım yeri	Bulak Matbaası (H. 1267/M. 1851)

3.2. Eserin Adı ve Yazılış Tarihi

Şârih, eserinin adının *Câm-ı Muzaffer* olduğunu mukaddime bölümünde şu şekilde belirtmiştir:

⁶ Tabloda bulunan hicrî takvimin miladî takvime çevirisi <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinden 30.10. 2019 tarihinde edinilmiştir.

“Ve Câm-ı Muzaffer nâmıyla be-nâm olup cümleye ‘arz-ı dîdâr eyledi.” (s. 3)

Ahmed Sâfî, eserin yazılış tarihini hatime bölümünde 1264 olarak belirtmiştir. Bu tarihin miladî takvimde karşılığı 1848’dir. Bu eserde verilen tarih, bilmeceli (lugazlı) tarih⁷ kaydı olarak verilmiştir:

قال مؤلفه فقد تم هذا الشرح على عروض الجامى الملقب بجام مظفر فى البلدة المحمية القسطنطينية صانها الله عن آفات الكونية من يد الشارح السيد احمد صافى بعون الملك الصمد وقت الظهر من يوم الاحد وهو العشر الثالث من الثلث الثالث من السدس الرابع من النصف الاول من العشر الرابع من العشر السابع من العقد الثالث من الالف الثانى من هجرة النبوية على صاحبها الف الف تحية يعنى اربع ستين بعد المائتين و الالف

Kâle mü’ellifühu. Fekad temme hâza’ş-şerhu ‘alâ ‘Arûzi’l-Câmi’l-mulakkabi bi-Câm-ı Muzaffer fi’l-beldeti’l-mahmiyyeti’l-Kostantiniyye sânehâ’llâhu ‘an âfâti’l-kevniiyye min yedi’ş-şârih es-Seyyid Ahmed Sâfî bi-avni’l-Meliki’s-Samed vakte’z-zuhr min yevmi’l-ahad ve huve’l-‘öşrü’s-sâlis mine’s-sülüsü’s-sâlis mine’s-südüsü’r-râbi’ mine’n-nısfı’l-evvel mine’l-‘öşri’r-râbi’ mine’l-‘öşri’s-sâbi’ mine’l-‘akdi’s-sâlis mine’l-elfi’s-sânî min hicreti’n-nebeviyyet ‘alâ sahibihâ elf elf tahiyetin ya’nî erba’un ve sittîn ba’de’l-mi’eteyn ve’l-elf. (s. 157)

“ Yazar dedi: Câmî’nin Aruz Risâlesi hakkında yazılan Câm-ı Muzaffer adlı bu şerh Samed olan Allah’ın yardımıyla şârih Seyyid Ahmed Sâfî tarafından İstanbul şehrinde (Allah onu doğal afetlerden korusun) hicretin ikinci bininin üçüncü akdinin, yedinci onunun, dördüncü onda birinin birinci yarısının dördüncü altıda birinin üçüncü üçte birinin üçüncü onda biri olan hicrî bin iki yüz altmış dört senesi pazar günü öğle vaktinde tamamlanmıştır.”

3.3. Sebeb-i teşrih (Yazılış sebebi)

Ahmed Sâfî eserin yazılış hikâyesi ve sebebini mukaddime bölümünde bazı samimi arkadaşlarına ve dostlarına kolaylık olsun diye bu eseri kaleme aldığını şu şekilde izah etmektedir:

“ ... Risâle-i celîlesinin Seyyid Ahmed Sâfî’ye çend def’a müzâkeresi müyesser ve tâlibân andan küllî hüner ve kemâle mazhar olmuş olmağla hüsn-i zann iden ba’z ihvân ve yârân rûy-ı dil-ârâsından ref’-i hicâb ve muhsinât-ı bedî’asının izâhını iltimâsa şitâb itmeleriyle hüsn-i zanlarını tahsînen mutâla’a buyuran ihvân ve yârâna yüsr ve suhûletle olsun için min gayri bizâ’at şerhine hâme-keş-i ibtidâr be-tevfik-i hazret-i Kirdgâr rûy-ı dil-cûyundan nikâb-berdâr ve evzân-ı eş’âr izhâr ve âşikâr olmuş olarak.... “ (s. 3) sözleriyle izah etmiştir.

3.4. Aruz Bahirleri ve Kalıpları

Ahmed Sâfî, Molla Câmî’nin eserinden hareketle İran aruzunun daire ve bahirlerini dört başlıkta şerh etmiştir:

1. Dâire-i mü’telife: Hezec, recez, remel.
2. Dâire-i muhtelife: Münserih, muzâri’, muktedab, müctess.
3. Dâire-i müntezia: Serî’, cedîd, karîb, haffif, müşâkil.
4. Dâire-i müttefika: Mütekârib, mütedârik. (s. 56)

Ahmed Sâfî, Molla Câmî’nin eserinde geçen aruz bahirlerini tek tek şerh etmiş ve bu bahirlerin cüzlerini açıklamıştır. Ayrıca Molla Câmî’nin istişhad olarak verdiği beyitleri kelime

⁷ Şârihin yazdığı bu bölümde bilmeceli tarih kaydı vardır. Bu bölümde geçen ibareler şu şekilde izah edilebilir: Bu lugazlı tarih kayıtlarında gün, hafta, ay ve yıl gibi zaman dilimleri kendisi veya paydası 10’dan küçük rakamlar şekline dönüştürülüp ifade edilir. Câm-ı Muzaffer’in lugazlı tarihi şu şekilde ifade edilmiştir:

min yevmi’l-ahad: **Pazar** günü

el-‘öşrü’s-sâlis (üçüncü onda bir) birler hanesi **3**’tür.

es-sülüsü’s-sâlis (üçüncü üçte bir) ay rakamının onlar hanesi **2**’dir.

es-südüsü’r-râbi’ mine’n-nısfı’l-evvel (ilk yarının dördüncü altıda biri) Arap aylarından ilk altı ayın dördüncüsü yani **Rabûlâhir** ayı.

mine’l-‘öşri’r-râbi’ (dördüncü onda bir) Yıl rakamının birler basamağının **4** olduğunu göstermektedir.

mine’l-‘öşri’s-sâbi’ (yedinci on) Yıl rakamının onlar basamağının **6** olduğunu göstermektedir.

mine’l-‘akdi’s-sâlis (üçüncü akd) Yıl rakamının yüzler basamağının **2** olduğunu göstermektedir.

mine’l-elfi’s-sânî (ikinci bin) Yıl rakamının binler basamağının **1** olduğunu göstermektedir.

Sonuç bu eserin hicrî **23 Rabûlâhir 1264**’te yazıldığını göstermektedir (Coşan, 2017: 101-102).

kelime şerh etmiş ve mahsûl-ı beyt başlığı altında tercüme etmiştir. Eserde şerh edilen aruz bahirleri ve cüzleri şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 2: Aruz Bahirleri ve Vezinler

Sıra No	Aruz Bahri	Tefileleri (Cüzleri)	Şerh Edilen Sayfalar
1	Tavîl	Fe'ûlün/Mefâ'ilün/ Fe'ûlün/Mefâ'ilün	s.40
2	Medîd	Fâ'ilâtün/Fâ'ilün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	s.41
3	Basît	Müstef'ilün/ Fâ'ilün/ Müstef'ilün/ Fâ'ilün	s.42
4	Vâfir	Müfâ'âletün/ Müfâ'âletün/ Müfâ'âletün	s.43
5	Kâmil	Mütefâ'lün/ Mütefâ'lün/ Mütefâ'lün	s.44
6	Hezec	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	s.48
7	Recez	Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün	s.48
8	Remel	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün	s.48
9	Münserih	Müstef'ilün/ Mef'ûlâtü/Müstef'ilün/ Mef'ûlâtü	s.50
10	Muzârî'	Mefâ'ilün/ Fâ'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
11	Muktedab	Mef'ûlâtü/ Müstef'ilün/ Mef'ûlâtü/ Müstef'ilün	s.50
12	Müctess	Müstef'ilün/ Fâ'ilâtün/ Müstef'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
13	Serî'	Müstef'ilün/ Müstef'ilün/Mef'ûlâtü	s.50
14	Cedîd	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Müstef'ilün	s.50
15	Karîb	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
16	Hafîf	Fâ'ilâtün/ Müstef'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
17	Müşâkil	Fâ'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	s.50
18	Mütekârib	Fe'ûlün/ Fe'ûlün/ Fe'ûlün/ Fe'ûlün	s.55
19	Mütedârik	Fâ'ilün/ Fâ'ilün/ Fâ'ilün/ Fâ'ilün	s.55

3.5. Muhtevası

Câm-ı Muzaffer, Molla Câmi'nin kaleme aldığı *Risâle fi'l-arûz*⁸ adlı eserin şerhidir. Molla Câmi'nin eseri genel olarak şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Mukaddime (1^b)⁹

2. Aruz vezinlerinin bina edildiği üç temel kavram (sebeb, veted, fâsıla) tanımlanmış ve bu kavramların çeşitleri verilmiştir. (1^b 2^a)

3. **Fasl** başlığı altında sebeb, veted ve fâsılanın birlikte olması gerektiği vurgulanmış, konuyla ilgili istişhad beyitler verilmiştir. (2^b)

⁸ Bazı yazmalarda *Risâle der-arûz* olarak isimlendirilen bu eserin çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır. Tespit edilebilen bazı nüshaları şunlardır:

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi No: 10/1, 176/9, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi No: 1612/1, 1716/6, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi No: 2253/2, 2800/2, DTCF Kütüphanesi Mustafa Con A 90, 302/1, Giresun İl Halk Kütüphanesi No: 3573/11, Milli Kütüphane No: 699/1, 3260/3, 50 Ür 164/8, 181/1, Manisa İl Halk Kütüphanesi No: 7390, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi No: 115/1, Ayasofya Koleksiyonu No: 04207-030, Bağdatlı Vehbî Efendi No: 1765, 02166-002, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi No: 4286/2. (<http://www.yazmalar.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.12.20019).

⁹ Molla Câmi'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserine ait muhteva özellikleri ve belirtilen varak numaraları *Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbî Efendi* Bölümündeki 1765 arşiv numaralı yazma nüsha esas alınarak verilmiştir.

4. Molla Câmî aruzda kullanılan sekiz ana tefile olan mefâ'îlün, fâ'ilâtün, müstef'ilün, mef'ûlâtü, fe'ûlün, fâ'ilün, müfâ'iletün ve mütefâ'ilün'den bahsetmiştir (2^b-3^a).

5. **İkinci fasl** başlığında bazı tefilelerde görülen zihaf ve fûrû'larından¹⁰ bahsedilmiştir (3^a-6^b).

Tablo 3: Aruz Tefilelerindeki Zihaf lar

Sıra No	Tefile	Zihaf lar	Fûrû'lar
1	Mefâ'îlün	Kabz, keff, harm, harb, şeter, hazf, kasr, hetm, cebb, zeled, beter	Makbûz, mekfûf, ahrem, ahreb, eşter, mahzûf, maksûr, ehtem, mecbûb, ezell, ebter
2	Fâ'ilâtün	Habn, keff, şekl, hazf, kasr, kat', teş'îs, cahf, tesbîğ, reb'	Mahbûn, mekfûf, meşkûl, mahzûf, maksûr, maktû', müşa'as, mechûf, müsebbağ, merbû'
3	Müstef'ilün	Habn, tayy, kat', tahlî', hazz, ref', habl, izâle, terfil.	Mahbûn, matvî, maktû', muhalla', ehazz, merfû', mahbûl, müzâl, müreffel
4	Mef'ûlâtü	Habn, tayy, habl, vakf, keşf, salm, ced', nahr, ref'	Mahbûn, matvî, mahbûl, mevkûf, mekşûf, aslem, mecdû', menhûr, merfû'
5	Fe'ûlün	Kabz, kasr, hazf, selm, serm, beter	Makbûz, maksûr, mahzûf, eslem, esrem, ebter

6. Bir kısmı Araplara, bir kısmı Acemlere ve bir kısmı da müşterek olan 19 aruz bahri ve bu bahirlerin alt grupları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde aruz daireleri ile ilgili şekiller bulunmaktadır. Bu bahirler şu şekilde sıralanmıştır:

“Tavîl, medîd, basît, vâfir, kâmil, hezec, recez, remel, munsarih, muzârî', muktedab, müctess, serî', cedîd, karîb, hafif, müşâkil, mütekârib ve mütedârik. (7^a-10^b)

7. Eserde aruz imlasında ziyâde edilen harflere yer verilmiştir. Bu harfler vâv (و), hâ (ه), nûn (ن), tâ (ت), elif (ل) ve yâ (ي). (10^b-12^a)

7. **Üçüncü fasl** başlığında bir beytin her mısrası aruz kalıpları bakımından içinde bulunduğu gruplara göre bölümlere ayrılmıştır. Buna göre birinci mısranın bölümleri **sadr**, **haşv**, **arûz**; ikinci mısranın bölümleri **ibtidâ**, **haşv** ve **darb** olarak adlandırılmıştır. (12^b)

8. **Dördüncü fasl** başlığında örnek beyitlerin taktîi verilmiştir. (12^b-15^b)

7. Rübâî nazım şeklinin vezinleri (ahreb ve ahrem) hakkında bilgi verilmiştir. (15^b-17^b)

8. Aruz bahirlerinin taktîi, Farsça beyitler üzerinde gösterilmiştir. (17^b-30^a)

3.6. Şerh Metodu

Ahmed Sâfi, mukaddime bölümde süslü ve sanatlı bir dil kullanmıştır. *Câm-ı Muzaffer*, klasik eserlerde görüldüğü üzere besmele, hamdele, salvele, sahabe ve dört halifenin övgüsüyle başlamıştır. Daha sonra Ahmed Sâfi, Hakk'ın ve dinin nuru olarak vasıflandırdığı şerhine konu olan *Aruz Risâlesi*'nin müellifi Abdurrahman Câmî'ye iltifatlarla bulunmuştur. Diğer bölümlerde ise yukarıda bahsi geçen konuları şerh etmiştir. Eserde şârihin şerh metodunu şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

1. Şârih, ilk olarak Molla Câmî'nin eserindeki cümlelerin orijinal metnini vermiş ve bu cümlelerde geçen kelime ya da kelime gruplarını şerh etmiştir:

سپاس وافر قادری را که حرکت سریع دواؤر افلاک را سبب ازدواج اصول و امتزاج ارکان کردانید

“Sipâs-ı vâfir Kadirî-râ ki hareke-i serî'-i devâ'ir-i eflâk-râ sebeb-i izdivâc-ı usûl u imtizâc-ı erkân kerdânîd”

¹⁰ Tabloda yer alan aruz terimlerinin anlamları için bk. Yakup Şafak (2003). *Aruz Terimleri*. Konya: Saye Yayınları. Kemal Eraslan (hızl.) (2015). *Alî-Şîr Nevâyî Mîzânü'l-Evzân Vezinlerin Terazisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. Hüseyin Tural (2011). *Arap Edebiyatında Arûz*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

“**Sıpâs**: Kıyâs vezninde hamd ve şükr ve senâ ma'nâsına. **Vâfir**: Bâb-ı hâmisden ism-i fâ'ildir. Firâvân ya'nî çoğaldıcı ma'nâsına. **Kâdir**: Esmâ-yı Hüsnâ-yı hazret-i subhândandır ki irâdet-i ezeliye ve meşîyyet-i kadîmesinden ta'alluk itmesi mümkün olan eşyâları kudret-i kâmile ile halk ve icâda kâdir olıcı ma'nâsına bâb-ı sâniden ism-i fâ'ildir ve kudreti kadîme ve kâmile ve tâmmedir ki ana fütûr ve noksân 'arız olmakdan münezzehdir ve sonradan hâsıl olan kudret degildir ki anda emâre-i hudûs ve 'alâmet-i imkân bulunur âhirinde olan **yâ edât-ı vahdet** ve **rû edât-ı tahsîsdir ki edât-ı râbit-ı sıfat...**” (s. 4)

2. Şârih, metinde geçen kelimeleri gramatikal olarak analiz etmiştir:

Mî: Mîm-i memdûdenin kesriyle muzâri' evveline dâhil olursa hâle tahsîs ider edât-ı hâldir. Bu makâmda olduğu gibi. Mâzî evveline dâhil olursa hikâyet-i hâl-i mâziye edâtı olur. Meselâ dânist bildi ma'nâsına iken mî dânist dinse bildi idi demek olur. (s. 13)

3. Şârih kelimeleri şerh ederken bazı yerlerde söz konusu kelimelerin hareke kaydını vermiştir:

Tayy: Tâ'nın fethi ve yâ'nın teşdidiyle ikinci bâbdan masdardır. Bir nesneyi düşürmek ma'nâsına. (s.6)

4. Şârih bazı kavramları şerh ederken kelimelerin hem lügat manası hem de ıstilahî manasını vermiş, yer yer Arapça izahlar da yapmıştır:

Devâ'ir: Dâ'irenin cem'-i mükesseridir ki lugatda bir şey'i çepçevre çeviren şekl-i musattaha dîrler ki kendüsini hatt-ı vâhid ihâta idüp dâhilinde bir nokta ola ve ıstilâhda

شكل مسطح يحيط به خط واحد و في داخله نقطة كل الخطوط المستقيمة الخارجة منها اليه مساوية

“Şeklün musattahun yuhît bihi hattun vâhidün ve fî dâhilihi nuktatün küllü'l-hutûti'l müstakîmeti'l-hâriceti minhâ ileyhi müsâviyyetün.”(s.5)

Tek bir daire ile çevrili yassı bir şekildir. İçerisinde bir nokta var, o noktadan uzanan bütün düz çizgiler eşittir.

5. Şârih, bazı kelimelerin birden çok anlamlarını vermiştir:

Ba'd: Beş ma'nâya gelür. Evvel mekân-ı mübhem ma'nâsına. Sâni helâk ma'nâsına. Sâlis karîb mukâbili bu'd ma'nâsına. Râbi' kabl ma'nâsına. Hâmis ma' ma'nâsına. (s.8-9)

6. Şârih kaynak metine ait cümlede bulunan kelimeleri tek tek açıkladıktan sonra mahsûl-ı terkîb başlığı altında cümlenin anlamını vermiştir:

Mahsûl-ı terkîb: Sıpâs-ı firâvân ber-vefk-ı meşî'et-i ezeliye mümkün olan eşyâları kudret-i kâmile ile halk ve icâda kâdir olan hazret-i Yezdân'a mahsûsdur ki eflâkın dâ'irelerinin sür'atle devr ve harekesini usûlun izdivâc ve erkânın imtizâcına sebep itdi. (s. 5)

7. Şârih yeri geldikçe edebî sanatlardan da bahsetmiştir. Aşağıdaki bölümde berâ'at-ı istihlâl¹¹ ve sec' sanatlarından bahsedilmiştir:

Bu hamdele cümlesinde **berâ'at-ı istihlâl** vardır ki vâfir ile serî' birer bahrin dahî isimleridir ve devâ'ir dâ'irenin cem'idir ki bahrlar anlardan okunur. Ve usûl ki fâ'ilün fe'ülün ilâ âhirihi bunlar ve erkân ki sebep-i veted ve fâsıla bunlardır. (s. 6)

Sec': Bir beyti dört pâre idüp üçünün âhirini birbirine kâfiye gibi uydurup dördüncide kâfiye-i aslîye getirilir ki binâ-yı şî'r ol kâfiye üzeredir ve bu san'ata **musammat** dahî dîrler ve dördüncü bahşında kâfiye getirülmiyerek böyle bir **nev'-i sec'** dahî vardır. (s. 151)

8. Molla Câmî, öncelikle aruzun bina edildiği sebep, veted ve fâsıla terimlerini tanımlayıp örneklendirmiştir. Ahmed Sâfi ise bu kavramları şerh etmiştir:

بدانکه ارباب صناعت عروض بنای اصول اوزان شعر را بر سه رکن نهاده اند سبب و وتد و فاصله

“Be-dân ki erbâb-ı sanâ'at-ı 'arûz binâ-yı usûl-ı evzân-ı şî'r-râ ber se rûkn nihâde end. Sebep ve veted ve fâsıla.” (s. 9)

¹¹ Berâ'at-ı istihlâl, nazım ve nesirde maksada ve muhtevaya işaret eden kelime ve deyimlerin konuya ilgi çekici bir üslupla başlama sanatına verilen isimdir (Hacımuftuoğlu, 1992: 470).

Ahmed Sâfi bu aruz terimlerini tek tek şerh ettikten sonra mahsûl-ı terkîb başlığı altında şu şekilde tercüme etmiştir:

“Bil ki 'ilm-i 'arûzun ehl ve erbâbları şî'rin vezinlerinin asıllarının binâsını üç cüz üzere vaz' itmişlerdir. Ya 'nî evzânın asıllarını bu cüzlerden tertîb ve terkîb idüp asıllardan dahı ebyât ve eş'âr tanzîmine gitmişlerdir. O cüzler: Sebeb ve veted ve fâsıladır. (s. 11)

9. Şârih, Molla Câmî'nin aruz terimleri ile ilgili istişhad beyitlerin orijinalini vermiş, ardından da ilgili beyti şerh etmeyi tercih etmiştir. Kelime şerhinden sonra beyitleri tercüme etmiştir:

هر دم پیشت دارم زاری
کز غم تا کی زارم داری

Her dem: Her vakt ve her zamân ma'nâsına zîrâ **her** bir kelimedir ki 'umûm-ı efrâd ma'nâsın ifâde ider. 'Arabî'de küll ve lâm-ı istiğrâk mevki'indedir. Dem, Cem vezninde bu makâmda vakt ve zamân ma'nâsına. **Pîş:** Bâ-ı Fârisiye-i memdûdenin kesri ve şîn-i mu'ceme ile ön ma'nâsına. Mukâbili pesdir ve âhirindeki tâ zamîr-i hitâbdır. **Dârem:** Dâşten lafzından müzâri'-i mütekellim-i vahdehudur. Tutarım ma'nâsına. Âhirindeki mîm-i sâkine zamîr-i muttasıl mütekellim-i fâ'ildir. **Zârî:** Nâlân ve giryân ve ağlamak ya'nî sûziş ve hüzn ile yanık yanık ağlamak ma'nâsına. **K'ez gam:** Gamdan ma'nâsına müfredâtı ma'lûmdur. **Tâ:** Harf-i gâyet. **Key:** Kâfın fethiyle zamân-ı mechûlden su'âl ki Türkî'de kaçan 'Arabî'de metâ ile ta'bîr iderler. **Zârem:** Beni zâr ma'nâsına. Çünkü zâr ânifen geçdi. Âhirindeki mîm zamîr-i muttasıl-ı mütekellim-i mef'ûldür. **Dârî:** Dâşten lafzından muzâri'-i müfred-i muhâtabdır tutarsın ma'nâsına.

Mahsûl-ı beyt: Dildâra hitâb idüp buyurur ki her zamân senin katında feryâd u figânım var. Nâlân giryân oluyorum. 'Acabâ gamdan ne zamâna kadar beni zâr idersin diyü lutf ve ihsânını niyâz ider. Bu beytin mecmû'ü sebeb-i hafifden mürekkebdır. (s. 19-20)

10. Şârih kavramları açıklarken yeri geldikçe bazı şair ve eserlerden bahsetmiştir:

'Uzûbetî: 'Aynın zammıyla halâvet ve lezzet ma'nâsına âhirinde olan yâ vahdet içündür. **Hâce Cemâlüddîn Selmân**'ın aslı Sâve bir şâir-i fasîh ve belîğdir ki 'ilm-i şî'rde bî-hemtâ idüğü cümle fuzelâ ve şu'arâ 'indinde müselleme ve meşhûrdur ki **Şeyh Rükneddîn 'Alâüddeve-i Semnânî**'nin âsârı ve Selmân'ın şî'ri nazîre kabûl itmez dimişlerdir ve iki kitâb-ı mesnevîsi vardır. Biri **Hûrşîd u Cemşîd** ve diğeri **Fîrâk-nâme**'dir ve külliyâtının mütâla'ası şu'arâya zihn-güşâ ve belâgat-efzâdır. Hemîşe nezd-i sultânda mu'azzez ve mükerrem olup **Şehzâde Üveys**'e 'ilm-i şî'r ta'lîm itmiş ve şân u şöhreti âfâka gitmişdir (s.45)

11. Şârih bazı tarihî olaylara, inançlara göndermede bulunmuştur:

Karîb: Emîr vezninde ba'îd mukâbilidir. Burada feth-i karîbden murâd feth-i Mekke-i Mükerrreme olur. (s.6)

Nâkûs: Nasârâ tâ'ifesinin âyînleri üzere namâzları vaktinde i'lâm için muvakkat çaldıkları nesneye dinür ki çan ta'bîr. Fi'l-asl biri büyük ve biri küçük musanna' tahtadan 'ibâret olup büyüğüne nâkûs ve küçüğüne vebîl dirler idi. (s. 154)

12. Şârih, bazı kavramları açıklarken klasik Türk şiirinin görsel dünyası kategorisinde değerlendirilebilecek çiçekler ve hayvanlar hakkında bilgi vermiştir:

Semen: Sînin ve mîmin fethalarıyla gül-i se-berg ya'nî üç yapraklı gül ki Van gülü ve Mısır gülü ve peygamber çiçeği ta'bîr olunan güldür ve ba'zılar 'indinde beş yapraklı bir güldür ki sakız gülü didikleri güldür. 'Arabî'de vesîr dirler. Semen lafzı 'umûmen yağ ve husûsen sığır yağına dirler ki köhnesi semm-i ef'înin bedene vusûluna mâni'dir. (s. 14)

Tûtî: Papağan dirler **Hayâtü'l-Hayevân**'da sahîh yeşil ve sâfi siyâh ve rengîn kırmızı olduğı mestûrdur ve kâbil-i ta'lîmdir ki ta'lîm ile suhan-gü iderler. Kafesde karşısına bir âyîne koyup ve ardında bir kimesne oturup istediğı sözi söyler kerrâr. Tûtî dahı âyîne de şeklin görüp söyleyen anı zannedüp ol dahı söyler. Cenâb-ı Bârî Celle şânühü ol kuşa ol kadar idrâk ve isti'dâd virmişdir ki istediğı sözi zabt idüp söyler. Gayri söze kâdir degildir. (s. 155)

13. Ahmed Sâfi, şerhinde Kur'an ve hadislerden iktibaslar yaparak söylediklerine temel İslâmî kaynaklardan referans getirme ihtiyacı hissetmiştir:

قل جاء الحق و زهق الباطل

“Kul câ'e'l-hakku ve zahaka'l-batıl¹²” (s. 7)

De ki “Hak geldi, batıl yok oldu.” (İsrâ, 17/81)

آلى كل تقى

“Âlî küllü takıyyin¹³” (s. 8)

“Takvalı her Müslüman ailemendendir (ehl-i beytimdendir).”

14. Ahmed Sâfi, önceden şerh ettiği bir kavram metnin ilerleyen bölümlerinde tekrar karşısına çıkarsa önceden şerh ettiğini belirtmiş, tekrara düşmemeye çalışmış, metin içi göndermede bulunmuştur:

Sebeb: *Ânifen geçdi.*(s. 12)

Taktî’: *Tef’îl vezninde lugatda bir nesneyi pâre pâre eylemek ma’nâsındır ki istilâhîsi metinde beyân olundu.*” (s. 57)

15. Şârih, şiir, edebiyat ve belagatla ilgili kavramları açıklamıştır:

Şu’arâ: *Şînin zammıyla şâirin cem’idir ‘ulemâ ‘âlimin ve sulehâ sâlihın cem’i olduğu gibi ve şu’arâ dahı dört tabakadır. Evveli câhiliyyûn İmruu’l-kays ve Züheyv ve Tarafe gibi. Sânişi muhadramûndur ki vakt-i câhiliyet ile İslâm’a idrâk idenlerdir Hazret-i Hassân ve ‘Ubeyd radiyallâhu ‘anhumâ gibi. Sâlisi mütekaddimûndur. Ferezdak ve Cerîr ve Zürrumme gibi bunların kelâmıyla istişhâd olunur. Râbi’i muhaddisûndur ki İslâm’dan sadr-ı evvelden sonra neş’et idenlerdir Buhturî ve Ebû Tayyib gibi. Bunların kelâmlarıyla istişhâd olunmaz ancak kavleri rivâyetleri menzilesindedir ve hem dahı mutlakâ şâirin altı mertebesi vardır. Evvel **müflik** ya ‘nî fasîh ve belîğ ve mâhir olan şâire **hunzîz** dirler ki müntehâ-yı merâtibdir. Sâni andan dūn olanına **şâir** dirler. Sâlis musağğar bünyesiyle **şüvey’ir** dirler ki şâircik demek olur. Râbi’ tahvil bünyesiyle **şu’rûr** dirler. Hâmis müteşâ’ir ki şâ’ir geçinür. Sâdir **bâ’irdir** ki ba’rdan me’hûzdur. Kaldırım şâ’irleri demek olur ki mâder-zâd olmayup bi’t-tab’güzel ve rengîn şâ’ir degillerdir. Ancak şî’rlerini kaldırımında gedâlar okur. (s. 44-45)*

Gazel: *Fethateyn ile lugatda zenânla ülfetlik vechiyle konuşmak ve latîfe itmek ma’nâsına bâb-ı râbi’den masdardır ve istilâhda beş veya yedi veya tokuz beyitten mürekkeb şî’re dirler ki anda mahbûbun hüsnî vasf olunarak ‘arz-ı iştiyâk ve muhabbet ve şikâyet ve hasret ve firâk gösterilmiş ola. **Matla’** maksad vezninde lugatda yıldız ve güneşin toğacağı mevzi’ ve mekân ma’nâsındır ve istilâhda şî’rin evvel beytine dirler ki beytin kapısı menzilesindedir. (s. 144)*

16. Şârih tefilelerde geçen zihaf lar ve fûrû’larını açıklamış ve aruz bahirlerini tanımlamıştır:

Teş’îs: *Tef’îl vezninde lugatda karışdırmak ve perâkende eylemek ma’nâsına ve istilâhda*

اسقاط يكى از دو متحرك وتد فاعلاتن است فاعلاتن يا فالاتن بماند مفعولن بجای آن بنهند.

İskât-ı yekî ez-du müteharrik-i veted-i fâ’ilâtün est. Fâ’âtün yâ fâlâtün be-mâned mef’ûlün be-cây-ı ân be-nihend.

Fâ’ilâtün cüz’ünün vetedinin iki müteharrikinden birini düşürmeklikdir. Fâ’âtün yâ fâlâtün kalur. Mef’ûlün cüz’ünü anın yirine korlar. (s. 30)

Bahr-i müctess: *İkinci dâirede olan dört bahreden dördüncü ism-i mef’ûl sığasıyla müctessdir ki lugatda kökünden koparılmış nesne ma’nâsındır ve istilâhda bir bahrin ismidir ki tef’îli dört kere müstef’îlün fâ’ilâtün’dür. Müstef’îlün takdîmiyle bahr-i hafîden inkûtâ’ından için müctess tesmiye olunmuşdur. (s. 130)*

17. Şârih, Molla Câmî’nin eserinde değindiği rübâî ile ilgili hususları ayrıntılı şerh etmiş, konuyla ilgili örnek şiirlerin taktîni göstermiştir:

Dû-beyfî *vezninde dahı ana rubâ’î ve terâne dirler. Bahr-i hezecin ahrem ve ahreb vezinlerinden ihrâc itmişlerdir. Vezni hoş ve nazmı gâyet de dil-keşdir ve şî’rin vezinlerinden bu bir*

¹² İlgili âyet meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/isra-suresi-17/ayet-81/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> adresinden 21 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

¹³ İlgili hadis için bk. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (1351), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, C. 1, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, s. 32, Beyrut.

vezindir ki nazm üstadları şâ'ir-i mâhirler bu vezne mikdâr-ı ma'lûm şî'r söylemişlerdir ve gâyet letâfetinden iki beyt üzerine ihtisâr gösterilüp ol dahı yigirmi dört nev' üzere gelmiş ve cümlesi iki kısma münhasır olmuştur. O kısımlardan birinin cüz-i evveli **mef'ûlün** olur ki ahremdir ve buna ahrem dirler ki on ki nev' üzeredir. Diğerinin cüz-i evveli **mef'ûlü** olur ki ahrebdir ve buna ahreb dirler. Bu dahı on iki nev' üzeredir. (s. 91)

گاهی دارد زلفت درهم مارا
گاهی بخشد لعل تو مرهم مارا
من دانستم چو رست خط گرد رخت
کآخر سوزد رخ تو از غم مارا

Gâhî dâred zülfet derhem mârâ

Gâhî bahşed la'l-i tu merhem mârâ

Men dânistem çü rust hatt-ı gird-i ruhet

K'âhir sûzed ruh-ı tu ez-gam mârâ

“Bazen saçın bizi derde giriftar eder, incitir. Bazen de la'l gibi kırmızı olan dudağın bize merhem olur. Ben yanağının etrafında tâze tüyün bittiğini bildim. Senin yanağın sonunda bizi gam ve elemden dolayı yakar ve yandırır.”

Gâhî dâ mef'ûlün red zülfet mef'ûlün derhem mâ mef'ûlün râ fa'

Gâhî bah mef'ûlün şed la'l-i mef'ûlü tu merhem mâ mefâ'ilün râ fa'

Men dânis mef'ûlün tem çü rus fâ'ilün tt-ı hat gird mefâ'ilü ruhet fe'ül

K'âhir sû mef'ûlün zed ruh-ı fâ'ilün tu ez-gam mâ mefâ'ilün râ fa' (s. 93)

18. Ahmed Sâfi bazı kavramları açıklarken konuyla ilgili alıntılara yer vermiştir:

Türkçe istişhad beyitler

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Hat eger bir müy ise 'ayn zarardır çeşmime

Gerçi kim efkendeyiz hayrân-ı rûy-ı sâdeyiz

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün (Fa'lün)

Seni 'azl itmek için saltanat-ı hüsnünde

Yüzine karşu mühim hatt-ı hümâyûn geliyor (s. 94)

Arapça istişhâd

حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه رب المشارق والمغارب کل ما فی التوراة و الانجیل والزیور موجود فی القرآن و کل ما فی القرآن موجود فی الفاتحة و کل ما فی الفاتحة موجود فی البسملة و کل ما فی البسملة موجود فی الباء.

Hazret-i 'Alî b. Ebî Tâlib Radiya'llâhu anh Rabbü'l-meşâriki ve'l-meğârib küllü mâ fi't-Tevrâti ve'l-İncîli ve'z-Zebûri mevcûdün fi'l-Kur'âni ve küllü mâ fi'l-Kur'âni mevcûdün fi'l-Fâtihati ve küllü mâ fi'l-Fâtihati mevcûdün fi'l-besmeleti ve küllü mâ fi'l-besmeleti mevcûdün fi'l-bâ'i. (s. 136)

“Doğunun ve batının rabbidir. Tevrât, İncîl ve Zebûr'da bulunan her şey Kur'ân'da mevcuttur. Kur'ân'da bulunan her şey Fâtîha'da, Fâtîha'da bulunan her şey besmelede, besmelede bulunan her şey ise bâ harfinde mevcuttur.” [Hz. 'Alî (r.a.)]

العشق نار فی القلوب تحرق ماسوی المحبوب

El-aşku nârün fi'l-kulûbi tahruku mâ-sivâ'l-mahbûbi.

“Aşk kalplerdeki bir ateştir, sevgiliden gayrısını yakan.” (s. 42)

19. Şârih bazı kavramları açıklarken tahkiye yönteminden faydalanmıştır:

Nakl olunur ki Ya'kûb bin Leys-i Saffâr ki diyâr-ı 'Acem'de hulefâ-yı 'Abbâsiye üzerine ibtidâ hurûc iden bu kimsedir. Henûz sabî bir oğlu var idi ki ziyâde sever idi. Bir bayram günü çocuklar ile çukura bırakma ceviz oynardı. Pederi Ya'kûb temâşâ iderken oğlu çukura sekiz ceviz atar. Yedisi çukura düşüp bir dânesi taşrada kalur. Bu hâlde emîr-zâde me'yûs olmuş iken tekrâr ceviz-i mezkûr dahî yuvarlanarak çukura düşükdü çocuk kemâl-i sürûrundan

غلطان غلطان همی رود تا لب گور

Galtân galtân hemî reved tâ leb-i gûr

“Yuvarlana yuvarlana çukurun kenarına kadar gider.”

lafz-ı mevzûnuyla tekellüm ider. Bu kelâm Ya'kûb'a hoş gelüp vüzerâ ve nüdemâsına ifâde eyledükde bu şî'r cinsindedir. (s. 89-90)

20. *Câm-ı Muzaffer* adlı eserin üçüncü bölümü olan hâtimedeki müellif, eserin bitiş tarihini verdikten sonra dua ile eserini bitirmiştir. Şârih, duasında Allah'a hamd u senâ, peygambere salat ve selam etmiş, yazdığı bu eseri okuyanların kıyamete kadar mutlu olmasını temenni etmiştir.

فمن شرب من هذا الجام ظفر معارف العرفان في الانجام اللهم اجعل مقبولا و منتشرنا بين الدجام خصوصا في العرب والاعجام والسعادة والاکرام في الدهور والاعوام الى يوم القيام بحرمة سيد الانام عليه اتم السلام وارغب بمشترية يأ خذه بالاهجام بالعزيز وأخر دعوانا أن الحمد لله الملك العلام ليصير الكلام مسكى الختام

Fe-men şeribe min hâzâ'l-câm zafera ma'ârife'l-îrfân fi'l-encâm. Allâhümme'c'al makbûlen ve münteşiren beyne'd-dücâm husûsan fi'l-'Arabi ve'l-A'câm varğab bi-müşterihi ye'huzuhu bi'l-ihcâm bi'l-'izzî ve's-sa'adeti ve'l-ikrâm fi'd-duhûri ve'l-a'vâm ilâ yevmi'l-kıyâmeti bi-hürmeti Seyyidi'l-enâm 'aleyhi etemmü's-selâm ve âhiru da'vânâ eni'l-hamdu li'llâhi'l-Meliki'l-'allâm li-yaşîre'l-keâmü miskiyi'l-hitâm. (s. 157-158)

“Her kim bu kadehten içerse irfan bilgisine erişir. Allah'ım insanlığın efendisi üzerine –salat ve selam onun üzerine olsun-hürmetine bunu makbul eyle ve insanlar arasında bilhassa Arap ve Acemler arasında yayılmasını sağla. Alıcısını buna yönlendir ve kıyamet gününe kadar her yıl onu faydalandır ve mesut eyle. Son sözümüz misk kokulu olsun diye son duamız da her şeyi bilen ve her şeyin sahibi Allah'a hamd olsun.”

4. SONUÇ

Klasik Türk edebiyatının oluşumu ve gelişiminde etkili olan unsurlardan biri de aruz ilmidir. Aruz, Arap edebiyatında doğup gelişmiş daha sonra Fars edebiyatına Farslardan da Türk edebiyatına intikal etmiştir. Tarihî süreçte aruz ilminin kaideleri ile ilgili çok sayıda risaleler yazılmıştır. Bunlardan biri de Osmanlı sahasında etkili olmuş klasik Fars şiirinin XV. yüzyıl şairi Molla Câmî'dir. XIX. yüzyıl şairlerinden Ahmed Sâfi ise *Câm-ı Muzaffer* adlı eserinde Molla Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserini şerh etmiştir. Ahmed Sâfi'nin bu eserinde klasik şerh geleneği bağlamında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Şârih, klasik şerh geleneğine uygun olarak eserine besmele, hamdele, salvele ve din büyüklerinin övgüsü ile başlamıştır.
2. Eserin adını ve şerh etme sebebini belirtmiştir.
3. Şârih, kaynak metin olan Molla Câmî'nin eserini tümevarım yöntemiyle şerh etmiştir.
4. Ahmed Sâfi, aruz ile ilgili kaideleri ve kavramları en ince ayrıntılarına kadar tahlil etmiş ve kavramların gramer özelliklerini açıklamıştır.
5. Şârih, kelimelerin hem lügat manasını hem de terim manasını vermiştir. Bazı kavramların Arapça izahlarını vermiştir.
6. Şerh edilen kısımlar mahsûl-ı terkîb/mahsûl-ı beyt başlıkları altında tercüme edilmiştir.
7. Üç dilin kelime hazinesine vâkıf olan şârih, yeri geldikçe görüşlerini temellendirmek için Farsça, Arapça, Türkçe manzum ve mensur parçaları şerh metnine dâhil etmiştir.
8. Şârih, açıkladığı bir kavram ya da konuyu delillendirmek, sözü güzelleştirmek için ayet ve hadislerden iktibas yapmıştır.
9. Şârih, bazı kavramları açıklarken tahkiye yöntemine başvurmuştur.

10. Şârih satır aralarında dinî, edebî, coğrafi, tarihî ve kültürel konulara ilişkin pek çok bilgi vermiştir.

Ahmed Sâfi, *Câm-ı Muzaffer* adlı eserinde klasik Türk Edebiyatı'nın önemli bir konusu olan aruz ilmini ayrıntılı ele almış ve başarılı bir biçimde şerh etmiştir. Bu eser ihtiva ettiği filolojik, mitolojik, edebî, tarihî ve kültürel malzeme açısından da büyük bir öneme sahiptir. *Câm-ı Muzaffer* adlı eserin ilmî bir çalışmaya konu edilerek araştırılmasının aruz ilminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı ve klasik şerh edebiyatı çalışmaları açısından önem arz edeceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Coşan, M. E. (2017). *Akademik Makaleler*, İstanbul: Server Yayınları.

Çiftçi, Ö. (2017). Fatîm Tezkiresi (*Hâtimetü'l-Eşâr*). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> adresinden 15 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

el-Câmî, Nureddîn Abdurrahman b. Ahmed el-Horasânî, *Risâle fi'l-arûz*, Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbî Efendi, Arşiv no: 1765.

Eraslan, K. (2015). *Alî-Şîr Nevâyî Mîzânü'l-Evzân Vezinlerin Terazisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Fatîm Dâvud (1271). *Hâtimetü'l-Eş'âr*. İstanbul: İstihkâm Alayları Litografya Destgâhı.

Hacımüftüoğlu, N. (1992). “Berâat-i İstihlâl” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, s. 470, Ankara: TDV Yayınları.

İpekten, H. (1999). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (1351), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, C.1, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, Beyrut. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/isra-suresi-17/ayet-81/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> adresinden 21 Kasım 2019 tarihinde istifade edilmiştir

Kurnaz, C. ve Mustafa T. (hızl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*, C. 2, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. 3. s. 199. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Mum, C. (2010). Mustafa Reşîd'in Arûza Dair Bir Eseri: Zübdetü'l-Arûz. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3(6): 123-133.

Okumuş, Ö. (1993). “Câmî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, s. 94-99, Ankara: TDV Yayınları.

Şafak, Y. (2003). *Aruz Terimleri*, Konya: Saye Yayınları.

Şemdeddîn Sâmi (1893-94). *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 4. s. 2918, İstanbul: Mihran Matbaası.

Tatçı, M. ve Kurnaz, C. (hızl.) (2000). *Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri*, C. 1, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinden 30.10. 2019 tarihinde istifade edilmiştir.

Tural, H. (2011). *Arap Edebiyatında Aruz*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Turgut, K. (2013). *Abdurrahman Câmî, Düşünce ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yekbaş, H. (2014). “Sâfi, Ahmed Sâfi, Tokatlı”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5154> adresinden 16 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

Yılmaz, O. (2007). Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 271-304.

Yılmaz, O. (2012). *Gülîstân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)*, İstanbul: Çamlıca Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The work titled *Câm-ı Muzaffer*, which gives information about aruz, was introduced. *Risâle fi'l-Arûz*, written by Molla Câmî, provides information about the rules, bahirs (patterns) and meters of aruz. This work was annotated with the title of *Câm-ı Muzaffer* by Seyyid Ahmed Sâfi, one of the poets and commentators of the 19th century. In this work, Seyyid Ahmed Safi handled aruz, which is an important subject of classical Turkish poetry, in a multi-faceted way and successfully expounded Molla Câmî's work. This study consists of two parts: In the first part, information about the life, literary personality and works of Seyyid Ahmed Sâfi will be presented. In the second part, the work titled *Câm-ı Muzaffer* will be examined in terms of its form and content, and the annotation method of the annotator will be listed as items.

Methodology

Câm-ı Muzaffer is the annotation of Molla Câmî's work titled *Risâle fi'l-arûz*. Molla Câmî is one of the influential figures in Turkish literature with his works and ideas. According to sources, he was born in 817 h.e. / 1414 c.e in the town of Harcird in the city of Câm in Horasan. While the nickname of the author was previously Imâduddîn, he was later known as Nureddîn. Having mastered all the sciences of his period at a young age, Molla Câmî was constantly engaged in religious, sufi and literary sciences throughout his life. Molla Câmî died on Friday, Muharram 18, 898 h.e. (9 November 1492 c.e.) in Herat. Although the poet wrote his literary works in Persian, he used Arabic in some of his works, probably because he was interested in Arabic language and literature.

The commentator of the work titled *Câm-ı Muzaffer* is Ahmed Sâfi. There is very little information about the life of Ahmed Sâfi, who is one of the poets and commentators of the 19th century, in poets' biography collections, and his real name is Ahmed Sâfi et-Tokadî. He was born in Tokat in 1240 h.e. / 1824 c.e. and was known with the name of Sâfi Dede. After receiving education in his hometown for some time, he went to Kayseri to complete his education and arrived in Istanbul in 1250 h.e. / 1834-35 c.e. Here, he studied the sciences of delegation and wisdom and learned Persian. Ahmed Sâfi, who was mentioned in the sources as a person well-informed in intellectual and secret sciences, died in Istanbul in 1290 h.e. / 1873-74 c.e. and was buried at Yenikapı Mevlevî Lodge.

The work titled *Câm-ı Muzaffer* was examined in terms of its form and content, and the annotation method of the annotator was listed as items.

Findings

In the work titled *Câm-ı Muzaffer*, the science of aruz was annotated in detail. In this work, the following conclusions were reached in the context of classical annotation tradition:

1. The Commentator first gave the original text of the sentences in Molla Câmî's work and annotated the words or phrases mentioned in these sentences by the method of induction.
2. The commentator analyzed the words mentioned in the text for a grammatical perspective.
3. While the commentator was annotating the words, in some places he presented the vowel points records of the words in question.
4. While the commentator was annotating some concepts, he gave both the literal and figurative meaning of the words and made Arabic explanations in places.
5. The commentator gave multiple meanings of some words.
6. After explaining the words in a sentence of the original work one by one, the commentator gave the meaning of the whole sentence under the title of *mahsûl-ı terkîb*.
7. Whenever he deemed it necessary, the commentator also mentioned literary arts. In the following section, 'berâ'at-ı istihlâl and sec' arts are mentioned.
8. Molla Câmî firstly defined and exemplified the terms "sebeb, veted, and fasıla" (syllables) on which aruz is structured. Ahmed Sâfi annotated these concepts.

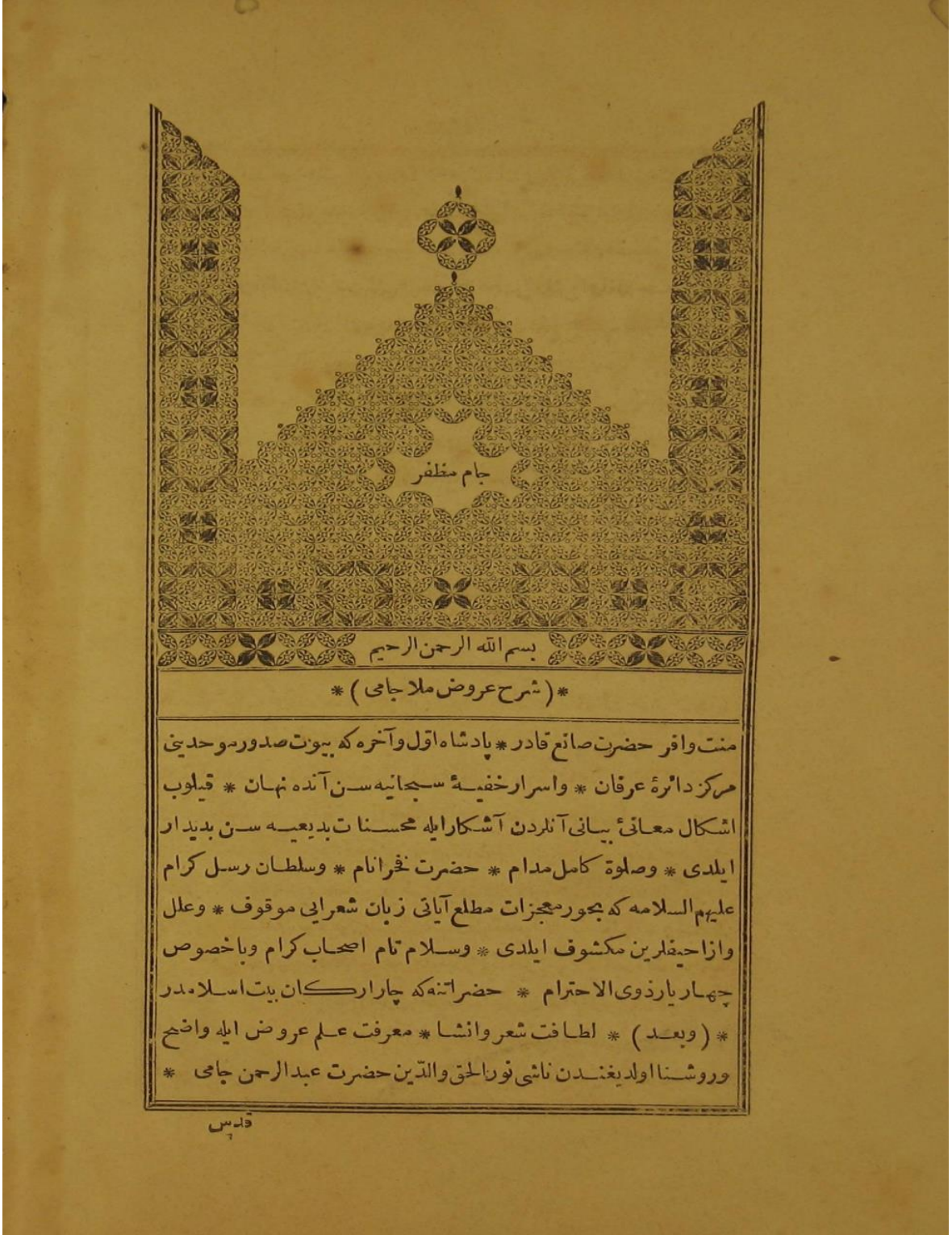
9. The commentator gave the original of the couplets regarding the aruz terms of Molla Câmî and then preferred to comment on the respective couplet. After annotating the words, he translated the couplets.
10. While explaining some concepts, the commentator mentioned some poets and works from time to time.
11. The commentator made references to some historical events and beliefs.
12. While explaining some concepts, the commentator gave information about flowers and animals that can be considered in the visual world category of classical Turkish poetry.
13. In his annotation, Ahmed Safî felt the need to refer his words to the basic Islamic sources by making citations from the Qur'an and hadiths.
14. If a concept he had previously commented upon appeared later in the text, Ahmed Safî stated that he had already commented on it, tried not to repeat himself, and made in-text references.
15. The commentator explained the concepts related to poetry, poet, literature and eloquence.
16. The commentator explained the "zihaf" (opposite) and "fürû" (secondary) in the fascicles and defined the aruz bahirs (patterns).
17. The commentator annotated the matters related to Rubâî which Molla Câmî mentioned in his work in detail, and showed the separation of sample poems on the subject.
18. Ahmed Sâfî gave some quotations on the subject while explaining some concepts.
19. While explaining some concepts, he made use of the narration method.
20. In the conclusion part, which is the third part of the book named Câm-ı Muzaffer, the author concluded his work with a prayer after giving the completion date of the work. In his prayer, the commentator thanked and expressed gratitude to Allah, and praised and greeted the prophet, and wished that those who read this work would be happy until the Doomsday.

Conclusion and Discussion

In his work, Câm-ı Muzaffer, Ahmed Sâfî discussed the science of aruz in detail, which is an important subject of classical Turkish Literature, and successfully annotated it. This work has a great importance in terms of philological, mythological, literary, historical and cultural material it contains. The study will contribute to a better understanding of the science of aruz.

EKLER

Câm-ı Muzaffer (Şerh-i 'Arûz-ı Mollâ Câmî) Örnek Sayfalar

(Sayfa 2)

قدس سره السامی حضرت تلیزینک افصح لسان و مرغوب اهل دلان *
 اولان زبان بلاغت بیان نزاکت عنوان ایله اصول اوزانی عیمان
 و بیان * بیوردیغی رساله جلیه سنک سید احمد صافی به چند دفعه مذاکره سی
 میسر * و طالبان آندن کلی هنر و کماله مظهر اولمش او باغله حسن ظن
 ای دن بعض اخوان و یاران * روی دلاراسندن رفع حجاب * و محسنات
 بدیعیه سنک ایضاحی القاسمه شتاب * ایتملیله اولاباده حسن ظن لری
 تحسینا مطالعه بیوران اخوان و یاران یسر و سهولت اولسون ایچون من
 غیر بضاعه شرحنه خامه کش استدار * و توفیق حضرت کردگار * روی
 دلجویدن تقاب بردار * و اوزان اشعار اظهار و آشکار اولمش اوله رق
 قسما تم جدا * مجمع البحرین کرامت و کرم * مظهر شعار شریعت امم *
 یاسط یسایط الامن و الامان * السلطان ابن السلطان * السلطان عبدالمجید
 خان ابن السلطان محمود خان ایدالله تعالی مداردولته مادام الملوان *
 ولی نعمت عالمیان اولان پادشاه همز اقدمز حضرت تلیزینک ایام معدلت
 نشان و سعد مسعد اقتران نرنده پدیره ختام و رسیدة اتمام * و جام مظفر *
 نامیده بنام * اولوب جمله به عرض دیدار ایلدی * همان حضرت رب
 مستعان * ولی نعمت عالمیان * و روح بدن اهل ایمان * اولان
 پادشاه جهان پناه * و شهنشاہ فلک بارگاه * اقدمز حضرت تلیزینک
 وجود عالمسود همایون لرین اخطار و اکتدار کردوندن مأمون * و عمر
 واقبال * و شوکت و فروا جلال * و منقبت روز افزون لرین خلود و دوامه
 مقرون ایلوب سایه حمایت و ای شاهانه لرنده عامه عباد و بلادی آسوده
 و معمور ایلیه آمین * اگر نیم نگاه عالم پناه خدیوانه لرنه مظهر * و شایان
 بیوریلور ایسه سهو و خطاسی عین هنر و ذرّه ناچیز ایکن همتاب آفتاب ضیا
 کستر * اولاق امر مقرر * اوله رق حقیقته اولزمان تمام اولور * ناظر اولان
 اخواندن نیاز درویشانه عز در که هر نه دکو قصور و خطاسی و ارایسه
 سهو قلبه نسبت و اصلاحنه همت بیوره لرومن الله التوفیق * تنبیه *

درتس فعلن چه کنم فعلن دل من فلان برتس فعلن (کدرم)
 بتم بکوب کیده جکم (بر) طرف (چه کنم) نه ایدیم (دل من) بتم
 کوکام (برتست) سنک قتمکده در * محصول بیت * هر زمان
 بتم وراجتی برم سنک قبو کدرینده ایم کوکام سنده در (مسلس
 مقطوع) التخی التي جزولو جله اجزایی قطع الیه مقطوع در
 (بیت) هر دم آیم سویت * باشد بتم رویت * تقطعی
 هر دم فعلن آیم فعلن سویت فعلن باشد
 فعلن بتم فعلن رویت فعلن (هر دم) هر وقت
 (آیم) کلورم (سویت) ستمکه (باشد) اوله
 (بتم) کورم (رویت) سنک یوزیکی
 معناسنه * محصول بیت *
 سنک ستمکه کلورم
 هر بار اوله که دیدارک
 کورم
 ای بار

﴿قال مؤلفه﴾

قد تم هذا الشرح على عروض الجاهي الملقب بجام مظفر في البلدة المحمية
 القسطنطينية صانها الله عن آفات الكونية من يد الشارح السيد احمد صافي
 يعون الملائك الصمد وقت الظهر من يوم الاحد وهو العشر الثالث من
 الثالث من السادس من النصف الاول من العشر الرابع من
 العشر السابع من العقد الثالث من الالف الثاني من الهجرة النبوية على
 صاحبها الف الف تحية يعني اربع وستين بعد المائتين والالف
 من شرب من هذا الجاه ظفر معارف العرفان في الانجام اللهم اجعله مقبولا
 ومنتشرا بين الدجاء خصوصا في العرب والانجام وارغب بمشتره يأخذه